visat.

Primavera 2018

I per què la literatura romanesa?

Adina Mocanu

En els últims anys la literatura romanesa ha aconseguit assolir un protagonisme rellevant en el panorama cultural català. Això es deu en gran part a la seva traducció i a la difusió en esdeveniments literaris, però també a la constant tasca de promoció cultural d'agents prescriptors de la literatura. En aquest sentit, hem volgut parlar amb tres editors de poesia romanesa traduïda al català sobre l'impacte de la promoció, els premis obtinguts, la crítica i la recepció d'aquesta literatura: Maria Muntaner, Antoni Clapés i Pau Vadell.

Maria Muntaner és editora a Lleonard Muntaner, Editor, creada pel seu pare l'any 1994. S'hi va incorporar l'any 2007, i la seva dèria ha estat incorporar-hi també la literatura. Sobretot ha volgut «enfortir la part de la poesia, l'assaig literari, la narrativa, el teatre, en el nostre catàleg. No sé si va ser una decisió clarament premeditada o si, senzillament, els meus interessos m'hi varen menar. I ara, en el catàleg hi conviuen totes dues branques, la de les ciències socials i la literària». Antoni Clapés és un dels fundadors de Cafè Central, «un projecte editorial que va començar les activitats el 1989, primer publicant plaquetes (més de cinc-centes) i després la col·lecció «Jardins de Samarcanda», que a hores d'ara ha publicat 88 títols (la meitat, traduccions)». Pau Vadell dirigeix AdiA Edicions, de Calonge, a Mallorca, una editorial que «va néixer l'any 2013 per ser un projecte engrescador que vagi afegint companys en el camí. No només busca publicar materials interessants i donar a conèixer nous autors i estimar vells amics, sinó que vol obrir debat, desfer estereotips, eixamplar el cor i refer l'aire. Tenim diferents col·leccions, però podem dir que som especialitzats en poesia i la cuidem amb la col·lecció "Ossos de Sol"».

Per començar, cadascun dels editors recorda el seu acostament a la literatura romanesa i els primers contactes amb la cultura i les creacions de l'Est d'Europa.

Maria Muntaner explica que la seva relació amb la literatura romanesa «té noms i llinatges: Xavier Montoliu Pauli. Ha estat qui ha esperonat el meu interès creixent pels autors romanesos. La descoberta dels poemes de Marin Sorescu i després els de Letiția Ilea va ser determinant. Fins aleshores pràcticament no coneixia escriptors en llengua romanesa; tots els autors romanesos que havia llegit eren en llengua francesa (Tzara, Cioran, Eliade…) i de l'únic que havia llegit alguna cosa era de Mircea Cărtărescu, traduït al castellà». Antoni Clapés ens confessa que la cultura romanesa sempre li havia cridat l'atenció, especialment els escriptors en llengua francesa com Ionesco, Eliade, Tzara o Cioran; diu que «en definitiva, la romanesa era una cultura que sentia propera, però de la qual ho desconeixia gairebé tot de l'actualitat. La meva amiga Corina Oproae va ser qui m'hi va atansar, qui em va fer descobrir, especialment, la poesia —de gran volada. I així, vam publicar Ana Blandiana (poesia i assaig poètic), Blaga, i estem a punt de treure un Flămând. Pau Vadell afirma que l'antologia de poemes de Sorescu el va interessar molt perquè «és una poesia encara autèntica, salvatge. Molt més real».

Amb aquestes experiències culturals anteriors, els tres editors, abans de publicar un llibre, pensen en la reacció dels lectors i com ha estat la primera rebuda de la literatura romanesa.

Maria Muntaner considera que abans de publicar una traducció romanesa, pensa el mateix que quan es planteja publicar una obra de qualsevol altre escriptor: «M'interessa el llibre? M'arriba el que s'hi diu? Pensaran el mateix que jo, els lectors? Evidentment, en alguns casos, em deman si cal aclarir el context, si un lector català entendrà tal cosa o tal altra, si calen notes que ho aclareixin. De fet, per això totes les traduccions del romanès que hem publicat les hem fet amb pròlegs o epílegs de bons coneixedors d'aquesta literatura, com Francesc Parcerisas o D. Sam Abrams. De tot plegat, en parlem sempre amb el traductor, que hi sol tenir molt a dir i és qui veritablement controla les dues cultures, la d'origen i la d'arribada. Però tot això és el mateix que em pot passar en una traducció al català de qualsevol altre idioma». En opinió d'Antoni Clapés, als lectors els interessen «els temes comuns, però amb una veu "altra"». També menciona l'espectacle sobre el poeta *Lucian Blaga i el seu temps*, que va fer amb la traductora Corina Oproae per al Festival de Poesia de Girona. Va constatar que «el públic va entendre molt bé

aquella poesia lluminosa, i diria que van gaudir-ne molt. D'altra banda, la poesia de Blandiana, tant llegida com dita per ella mateixa (quan va venir a Barcelona), va obrir els ulls dels lectors vers una cultura a la qual aquí no hem prestat gaire atenció, fins ara». En canvi, per a Pau Vadell, «des de fa alguns anys l'edició d'obres romaneses en català s'ha multiplicat. La proliferació de l'interès hi ha anat en paral·lel. L'arribada d'aquests autors a la literatura catalana ha estat com un huracà d'aire nou que ha vengut a sacsejar la literatura pròpia amb noves perspectives i nous llenguatges». Quan el traductor Xavier Montoliu li va proposar de fer una traducció,«de seguida vaig dir-li que sí, que endavant»; és així com «vam publicar *Assedegats*, de Ion Mureșan i Ioan Es. Pop, dos personatges realment impressionants, amb qui vam estar de gira per presentar la traducció». AdiA Edicions també va coeditar «uns fragments d'assaig de *La por de la literatura*, amb traducció de Corina Oproae».

L'editora de Lleonard Muntaner, Editor ens parla de la rebuda del primer llibre de poesia que van publicar, que va ser l'antologia poètica de Marin Sorescu *Per entre els dies*, traduïda per Corina Oproae i Xavier Montoliu. Afirma que «ha estat un llibre de llarg recorregut; en férem molts actes, a indrets diversos, i el 2014 obtingué el Premi Rafel Jaume a la millor traducció dels Premis Cavall Verd que atorga l'AELC [i també el Premi del Municipi de Craiova, 2014]. Tot plegat ens ha ajudat molt a l'hora d'acostar l'obra del poeta als lectors, que diria que han trobat en Sorescu una veu molt directa, entestada a posar una lupa sobre els elements més quotidians i alhora significatius de la vida, unes imatges d'una força espectacular, sovint irròniques, i una capacitat de crear jocs, situacions que congrien la perplexitat de qui el llegeix». «Amb l'antologia poètica de Stănescu (*Ànima gramatical*, traducció de Lilica Voicu-Brey i Xavier Montoliu, 2017) hem tengut reaccions molt entusiastes, lectors que es feien creus de com era possible que fins ara no haguéssim pogut conèixer un poeta com aquest. Podríem dir que és un llibre que hem anat donant a conèixer més pausadament i, de fet, tenim previst per al 20 d'abril, per celebrar Sant Jordi, un acte a la Biblioteca de Catalunya en què D. Sam Abrams parlarà del llibre, se'n recitaran poemes i tindrem la presència de la pianista Lavinia Coman i de la soprano Eulàlia Ara, que oferiran un repertori de cançons i *lieder* de música entorn Nichita». Després publicàrem *Per què ens estimem les dones*, un llibre de relats de Mircea Cărtărescu,

amb el qual inauguràrem una col·lecció de narrativa contemporània traduïda al català que du per nom Artificium. Vàrem voler fer tots els possibles perquè la gent conegués i llegís el llibre. En aquest sentit, ens va ajudar molt el fet que Cărtărescu acceptés de venir a Barcelona i a Mallorca a presentar-lo; l'experiència de conèixer un escriptor com ell i el fet d'haver-hi continuat mantenint el contacte no té preu». En aquest recorregut, Maria Muntaner ens explica que hi ha avantatges i desavantatges a l'hora de publicar literatura romanesa, però l'inconvenient de ser «una literatura encara prou desconeguda entre els lectors catalans, per a nosaltres s'ha convertit en avantatge. Els lectors han descobert algunes veus que els han meravellat, hem tingut la motivació d'encetar el camí juntament amb altres editors, hem maldat per triar les obres que convenia en cada cas... I ara que la literatura romanesa s'ha introduït en el sistema literari català, hem de ser capaços d'anar eixamplant el camí». Pau Vadell és del parer que «la literatura catalana en si ja té els seus desavantatges d'arrel, començant per la manca de lectors i continuant per la visibilitat més aviat escassa. Tot i això, és forta i amb molta salut. Així, penso que les traduccions del romanès s'han intentat fer visibles amb un esforç extra i ha funcionat. Els avantatges sempre són molts més i a llarg termini. Segurament la proliferació de traduccions del romanès ha permès oxigenar la literatura pròpia». En canvi, per a Antoni Clapés, «publicar poesia estrangera sempre és arriscat, perquè el lector català se sent més còmode amb els poetes d'aquí**.** Però a nosaltres ens agraden els camins costeruts, i entenem que publicar poesia traduïda té un doble significat, obrir els ulls a una realitat altra, a una llengua nova; i conrear la traducció com allò que és: la vertebració de la llengua pròpia per mitjà d'aquest girar poemes al català des d'una llengua estrangera. Desavantatge? Cap ni un: volem difondre la bona poesia arreu!».

Tots tres editors han apostat per la poesia, perquè, com diu Maria Muntaner, «ens permet traslladar als lectors una panoràmica prou àmplia de l'obra de l'autor mitjançant les antologies. Comencem amb un tast i després n'anirem concretant i aprofundint les obres». Pau Vadell afirma que «la poesia és el gènere. La poesia és l'ànima més sagrada de qualsevol literatura. Molts cops es menysté perquè demana una lectura més atenta, més àvida, però tenim clar que sense poesia no hi ha literatura. És veritat que la majoria de

traduccions del romanès són de poesia, però també hi ha una mica d'assaig o novel·les de Cărtărescu, que agraden molt».

Moltes vegades la publicació de llibres fa que les relacions literàries entre editors, autors, traductors o crítics de Romania s'intensifiquin. «No només he pogut entrar en contacte amb autors, traductors i editors, sinó també, i això em sembla imprescindible a l'hora de reforçar el vincle, amb algunes persones de la comunitat romanesa de Mallorca», ens confessa Maria Muntaner. Pau Vadell ens avança els plans següents: «Ara des d'AdiA Edicions preparam l'edició d'una tercera traducció romanesa: es tracta de la poeta Ileana Mălăncioiu. Pensam poder organitzar algun acte allà i anar a conèixer el país de primera mà i establir-hi un lligam molt més fort». En aquest sentit, Antoni Clapés esmenta que tenen, per mitjà de la traductora Corina Oproae, relació amb institucions i autors romanesos, amb vista a continuar publicant poesia d'aquell país.

Quan parlem de literatura també és important esmentar la promoció literària que es fa a tot arreu. Això implica organitzar actes culturals a les llibreries de Catalunya i les Illes Balears, on els llibres dels autors romanesos són presents. Hi ha una relació que es construeix mitjançant la literatura, és a dir, per mitjà de les paraules i de les metàfores. Aquí cal esmentar el paper del traductor, el qual té un gran pes a l'hora de construir aquestes relacions i per descomptat, mantenir-les.

Maria Muntaner subratlla que «sens dubte, quan fas un llibre, perquè arribi al màxim de gent possible hi hem de ser tots. Les sinergies hi han estat, i molt, en el cas de les obres romaneses que hem publicat fins ara. El traductor, els crítics literaris, els llibreters, els bibliotecaris, les institucions del país d'origen de l'autor (en aquest cas l'Institut Cultural Romanès, que té seu a Madrid), la comunitat romanesa tant del Principat com de les Illes Balears, els poetes i actors que han volgut recitar els versos d'un autor o altre, llegir-ne fragments... I la voluntat que hem tingut tots plegats de dur a terme activitats al voltant de les obres i, en el cas dels autors vius, de poder comptar-hi a l'hora de presentar-les». L'editor d'AdiA Edicions pensa que «el traductor del llibre també ha jugat un paper comunicatiu importantíssim per establir els vincles amb la comunitat romanesa resident al Principat o a les Illes Balears. També per explicar i

comunicar fets culturals romanesos que potser aquí canvien o tenen diferents lectures possibles. Les presentacions, clubs de lectura, trobades, recitals, etc., ajuden molt en aquest aspecte». Al costat d'això, l'editor de Cafè Central afegeix que «en l'àmbit lingüístic català, ens hem esforçat per presentar les traduccions, fer-ne lectures: difondre-les, doncs, per establir ponts de diàleg —si més no des del punt de vista dels lectors».

Per acabar, tots els editors parlen dels seus plans pel que fa a publicar literatura romanesa en els anys que venen. Pau Vadell ens confirma que «aquesta tardor sortirà l'antologia poètica d'Ileana Mălăncioiu. Esperem almenys poder publicar algun poeta romanès cada dos anys i contribuir així a engrandir la nòmina poètica d'autors romanesos en català»; Maria Muntaner diu que «ara mateix és a impremta el llibre *Res. Poemes 1988-1992*, de Mircea Cărtărescu, una novetat d'aquest Sant Jordi (va ser l'escriptor mateix que, a causa de la nostra voluntat de traduir la seva poesia, va triar aquest llibre, una obra publicada el 2010), i també tenim previst publicar una obra de Mihail Sebastian», i Antoni Clapés recorda que «aviat traurem un llibre de poemes de Dinu Flămând».